

46.4 Hv

Lokalhistorisk ORIENTERING Hvidovre

1. August 1983

HVIDOVRE KOMMUNES
LOKALHISTORISKE ARKIV
Medborgerhuset
Hvidovrevej 280
2650 Hvidovre

Hvidovre
Lokalhistoriske
Selskab

INDHOLD :

Lokalhistorisk Orientering, en orienteringside 1
Arkivar H. O. Nordlunds afgangside 2
Kirkegården på vrangen /af mag. art. Poul Sverrildside 3
Lokalhistorisk Arkivs nyordningside 10
Ny kilde til lokalhistorienside 10
En efterlysningside 11
Program for Hvidovre Lokalhistoriske Selskabs efterårssæsonside 14

Lokalhistorisk Orientering, Hvidovre, udgives af Hvidovre Lokalhistoriske Selskab og udkommer to gange årligt.

Redaktion: Jens Kristensen (tlf 78 11 32)

Poul Sverrild (tlf 75 02 81)

LOKALHISTORISK ORIENTERING EN ORIENTERING

Når Hvidovre Lokalhistoriske Selskab nu udsender dette blad til selskabets medlemmer, sker det for at tjene flere formål.

Selskabets meget store portoudgifter i forbindelse med udsendelse af mødeindkaldelser er en belastning for vor økonomi, og det er samtidig en udgift, der ikke i sig selv gavner selskabets arbejde.

Ved fremtidig at udsende programmet for en halv sæsons arrangementer to gange om året i dette lille blad sparer vi udsendelse af adskillige mødeindkaldelser. Samtidig får vi altså mulighed for at udsende nærværende blad, der udover programmet og andre meddelelser også vil indeholde småartikler om lokalhistorien i Hvidovre.

Det betyder, at medlemmerne fremover ikke vil få skriftlig meddelelse om hvert enkelt arrangement. Medlemmerne må orientere sig om datoer, tidspunkter, lokaler, emner og tilmeldingsfrister i det program, vi bringer på bagsiden af bladet.

Endvidere vil arrangementerne blive annonceret i Hvidovre Avis og i Hvidovre Nærradio.

Omkostningen ved at udsende dette blad er altså, at der bortset fra indkaldelse til generalforsamling ikke mere vil blive udsendt separate mødeindkaldelser.

Gevinsten skulle dels blive en forbedret økonomi og dels være, at selskabet her får et organ, der kan bringe lokalhistorisk stof. De økonomiske stramminger, der har ramt Lokalhistorisk Arkiv, betyder, at vi må regne med, at den strøm af lokalhistorisk litteratur, der er kommet dertil, vil blive meget mindre. Lokalhistorisk Orientering vil efter bedste evne søge at råde bod på den udvikling ved at bringe lokalhistoriske artikler og småstykker, og vi har den fordel, at vi kan bringe også små bidrag til lokalhistorien, bidrag der ikke ville kunne bære en selvstændig udgivelse.

Vi håber, at Hvidovre Lokalhistoriske Selskabs medlemmer vil hilse dette initiativ velkommen, at de vil levere bidrag til Lokalhistorisk Orientering, og at vi må kunne leve op til vore egne forventninger.

Redaktionen

ARKIVAR H. O. NORDLUNDS AFGANG

Hvidovre Lokalhistoriske Arkivs grundlægger og leder gennem næsten 10 år, H. O. Nordlund, har i foråret 1983 velfortjent trukket sig tilbage.

H. O. Nordlund, der først efter at være pensioneret som kontorchef i Matrikeldirektoratet i 1973 tog gerningen som lokalhistorisk arkivar op, fik i løbet af sine 10 år som arkivar opbygget et arkiv og et ry, der rakte langt ud over kommunens grænser.

Det er især publikationerne, der i stort tal kom fra hans hånd, der har haft hans store interesse, og inden Nordlunds indsats kunne litteraturen om Hvidovre opregnes ganske kort. Så det var en hårdt tiltrængt indsats, der her blev gjort.

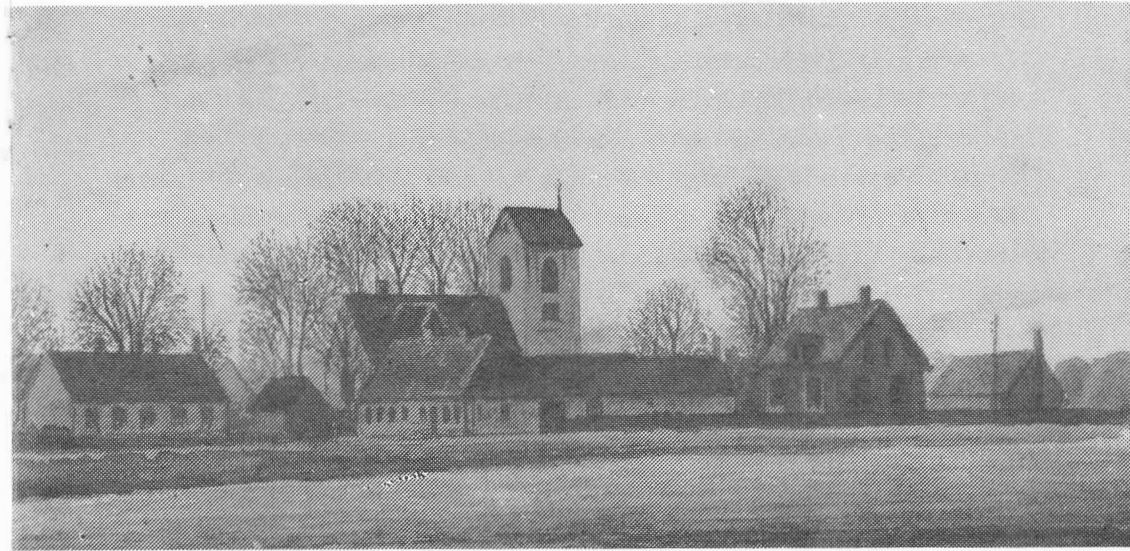
Igennem H. O. Nordlunds periode som lokalhistorisk arkivar blev Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv slået fast som en institution, der havde sin ikke uvæsentlige rolle at spille i lokalsamfundet.

Fra Hvidovre Lokalhistoriske Selskabs side retter vi her en tak til H. O. Nordlund for det fortrinlige samarbejde til gavn for lokalhistorien, vi gennem årene har haft.

Hvidovre Lokalhistoriske Selskab
Bestyrelsen

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

KIRKEGÅRDEN PÅ VRANGEN

Hvidovre Kirke set fra nordøst. Maleri fra århundredskiftet. Lok.hist. Arkiv.

En kirkegård forbinder man normalt med noget fredeligt, og Hvidovre Kirkegård har formentlig ikke været mindre fredelig end andre kirkegårde, men i forrige århundrede gav forskellige forhold omkring kirkegården alligevel anledning til stridigheder.

Blandt Københavns Universitets arkivalier på Rigsarkivet er bevaret en række breve vedrørende Hvidovre Kirke og Kirkegård fra perioden 1820 til 1909.

Når breve vedrørende Hvidovre Kirke kan findes her, hænger det sammen med, at universitetet som ejer af Frue Kirke i København også ejede Hvidovre Kirke.

Som kirkeejer var universitetet ansvarlig for kirkens og kirkegårdens tilstand, og problemer i forbindelse hermed skulle behandles af den akademiske værge for Frue og Hvidovre kirker.

I det følgende vil jeg tage to sager op, der verserede i henholdsvis 1839 og 1846-48. Den første sag drejede sig om tilstandene på Hvidovre Kirkegård, medens den anden var en strid om grænsen mellem to gravsteder.

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

I sig selv er sådanne sager vel knap interessante, ja nærmest trivielle, men ud over deres faktiske indhold bringer de ofte oplysninger af større almen interesse, om samfunds- og kulturelle forhold.

De to sager har ikke anden sammenhæng, end at de begge drejer sig om Hvidovre Kirkegård og kan være med til at kaste lys over en række forhold i Hvidovre Sogn i tiden før midten af forrige århundrede.

I 1839 rettede professor H.N. Clausen et angreb på tilstandene på Hvidovre Kirkegård formentlig efter et inspektionsbesøg. Dette angreb besvarede præsten ved Hvidovre Kirke, Holsøe, ved et brev, som er bevaret i Universitetets arkiv.

Brevet har været kendt af Haakon Rabjerg, der i sin bog, "Hvidovre Kirke", citerede det med et par linier (pag 9), men brevet fortjener at blive bragt i sin helhed, da det er fyldt med pittoreske og kulturhistorisk spændende detaljer.

Forinden jeg bringer brevet tekst, der er gengivet med den stavemåde, brevskriveren benyttede, følger her nogle oplysninger til belysning af nogle af de forhold, der omtales i brevet.

Cappelen var lærer ved Hvidovre Rytterskole til sin død i 1838.

Kirkestævnet var en institution, hvorved myndighederne efter kirketid kunne informere sognets beboere om nye love, bestemmelser og lignende og altså også give dem en opsang.

Gangdagsarbejde var en pligt, der stammede fra hoveriet, og betød, at de pligtige skulle stille til arbejde et vist antal dage om året. En anden pligtarbejdsform var spandage, hvor de pligtige skulle medbringe et spand heste til udførelsen af pligtarbejdet.

Brev til: Høiærværdige Herr Professor Dr. Theol. Clausen Ridder af Dannebrog.

Deres Høiærværdighed har i meget ærede Skrivelse af 16.^d d. M. forespurgt: hvad der vel fra een eller anden Side eller muligen fra flere Sider maatte kunne foretages, for at faae Hvidoure Kirkegaard bragt ud af den usømmelige Skikkelse, hvori den nu findes.

I denne Anledning undlader jeg ikke at meddele, at jeg fra min Side strax ved min Embedstiltrædelse her, i Aaret 1835, har stræbt at gjøre, hvad jeg formaaede, for at Hvidoure Kirkegaard ikke skulde see ud og betragtes som

et Overdrev. Til den Ende befalede jeg den daværende Kirkeværge nøie at paasee, at hverken hans egne Faar eller Murerens Hest græssede på Kirkegaarden. Dernæst anmodede jeg Menigheden ved Kirkestævne om, at holde de Afdødes Gravhøie i en anstændig Stand; hvorfor jeg bekendtgjorde, at de Grave, som ikke inden en bestemt Tid vare istandsatte, sandsynligen bleve sløifede. Bekjendtgørelsen fandt tydeligt Bifald, og mange Gravhøie istandsattes og smykkedes. For at bidrage Mit til at smykke Kirkegaarden, forærede jeg i Aaret 1836 vedkommende henved 150 forskjellige Roser foruden en Deel Spiræa. Hovedgangene fra Kirkegaardens Porte til Kirken beplantedes med Hække af ovennævnte Træer; men afdøde Cappelen, hvem jeg bad om at vande dem, fandt sig ikke beføiet dertil, hvorfor de fleste Planter hentørredes og gik ud.

I Aarene 1837 og 1838 har jeg atter ved Kirkestævne ladet hine Anmodninger gjentage, men Kirkeværgen troer ikke at være (hvad jeg heller ikke troer han er) berettiget til at befale de til Gangdagsarbejde pligtige Huusfolk at sløife Græsse og bortføre det på Kirkegaarden værende Ukrud, thi det tilkomme ikkun disse at vande omkring og indtil 2 Alen fra Kirkens Mure. I Hvidoure skete dette først i 1838, efter at jeg havde bedet Provsten at gjøre Værgen opmærksom på denne hans og Huusfolkenes Pligt. -

For at see hvorledes Kjøbenhavns Assistenskirkegaard holdtes, besøgte jeg den forleden Dag. Jeg fandt her mange sammensunkne Græshøie bevoxede med alskens Ukrud, som endnu ikke var omhugget, saa at det snart vil udstrøe en overflødig Mængde Frø. For at udpege et Sted, var Jordsmonnet omkring sal. Biskop Balles Grav især bevoxet med Burrer og andet fælt Ukrud, der ikke gav Hvidoure Kirkegd. meget efter.

Hvorsomhelst jeg ellers har seet Landsbykirkegaarde til alle Aarets Tider i en anstændig og zirlig Stand, forsynede med afstukne, med Træer og Buskvexter beplantede, Gange: - der er saadant Arbejde udført og bekostet af vedkommende Kirkeieiere.

Da Hvidoure Menigheds Gaard og Huuseiere nu atter paa min Anmodning have pyntet de dem tilhørende Grave, men ikkun deres egne, og da Ingen af dem vil tage sig af de andre dem uvedkommende Grave, hvilket man heller ikke kan fordre af dem som Pligt, veed jeg intet andet Middel, end at bede Deres Høiærværdighed, som har skjænket denne mig meget interesserende Kirke-

gaard Deres Opmærksomhed, om at anvende Deres formaaende Indflydelse til, at Universitetet, som formodentlig er Kirkens Eier, gjør noget for denne Kirkegaard. Omkostningerne kunne næppe blive betydelige, især naar det værste Ukrud er oprykket, og naar den Del af Kirkegaarden, der ligger øde, er planeret og besaaet med Græs.

For at Ukrudet ei skal kunne udstrøe sit Frø, har jeg i forrige Uge ladet en i Hvidoure boende, saare skikkelig Huusmand i et Par Dage afskjære og afhugge alt det Ukrud, som var foran Kirken og bortføre det; hvorhos han har skuffet og revet Gangene.

Muligen man kunne træffe en Accord med denne Mand om aarligen at holde Gangene rene og itide at afhugge Ukrudet.

Frederiksberg d. 30te Julii 1839.

Ærbødigst

Holsøe

Om denne skrivelse medførte nogen ændring til det bedre af forholdene på kirkegården fremgår ikke af universitetets arkiv, men den følgende sag viser, at der i det mindste var enkelte af gravstedsejerne, der passede deres gravhøje.

Den anden sag tog sin begyndelse i 1846, hvor husmand og jordbruger Christopher Jensen, Hvidovre, klagede til bestyrelsen for Hvidovre Kirke over, at kirkeværgen, gårdejer Peder Jensen, havde fjernet omtrent det halve af hans begravelsesplads. Kirkeværgen skulle have givet denne halvdel til gårdejer Bonavent Jensen.

Efter at have modtaget klagen, indhentede kirkens bestyrelse fra kirkeværgen en udtalelse om sagen. Kirkeværgen hævdede, at arealet tilhørte Bonavent Jensen, og til støtte herfor lod han sin udtalelse påtegne af "Bonnavent Jensen Gaardmand i Hvidoure", der bevidnede, at gravstedet tilhørte ham!

Som afslutning på sin udtalelse skrev kirkeværgen, der ligesom Bonavent Jensen var gårdejer, følgende: "Da Klageren har to Steder Liigplads paa Kirkegaarden, vil der ikke kunde tilkomme ham mere, saameget mere som en stor Deel af Hvidoure Sogns Beboere, endog Gaardeiere, ingen Gravplads har."

Her var det hartkornet, der talte.

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

Hvidovre Kirke set fra vest. Postkort fra århundredskiftet. Lok. hist. Arkiv.

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

Med denne udtalelse fra kirkeværge Peder Jensen sendte Professor H.N. Clausen sagen til pastor Holsøe, for at han kunne få den ordnet.

Men pastor Holsøe sendte i november 1846 sagen tilbage til professor Clausen sammen med et brev, hvori han meddelte, at han havde opgivet at mægle i sagen efter ofte at have talt med klageren, Christopher Jensen.

Pastor Holsøe var heller ikke i stand til at tage stilling i sagen, idet han dog afsluttede sit brev med at "yttre, at jeg formener, at Christopher Jensen, der, saavidt jeg har forstaaet, ifølge sin Hustrues Opfordring har reist Klagen, selv maa see at bevise sin Paastand."

Med sin oplysning om, hvilken rolle Christopher Jensens kone skulle spille i sagen, må man dog nok sige, at pastor Holsøe havde taget stilling, når man tager tidens almindelige kvindesyn i betragtning.

Professor Clausen sendte derpå sagen til universitetets konsistorium, der i december samme år meddelte, at det "ikke efter de fremkomne Oplysninger skjønner, at Klagen er begrundet."

Efter konsistoriums afgørelse hvilede sagen indtil 1848, hvor Christopher Jensen på ny rejste den men denne gang overfor sogneforstanderskabet. Fra dette fik han dog blot det svar, at det ikke var noget sogneforstanderskabet kunne beskæftige sig med.

Derpå skrev Christopher Jensen til professor Clausen og forklarede sagens gang, således som han så den. Efter at være frataget halvdelen af sin gravhøj havde han siden ladet en ny rejse, men hermed var problemerne ikke ophørt, for "Planter og Blomster ere senere flere Gange oprykkede og bortkastede."

Til sidst i sin klage anslog Christopher Jensen en tone, der kan opfattes som et modstykke til kirkeværgens tidligere standshævdende udtalelse om gårdmænd, idet han spurgte, "om ikke lige Ret på Kirkegaarden hjemles mig med Sognets øvrige Beboere, derom vover jeg underdanigst at henvende mig til deres Høiærværdighed, som den Mand, jeg haaber vil og kan skaffe mig Ret i den omhandlede Sag."

Konsistorium indhentede derpå en udtalelse fra endnu én af universitetets instanser, der i sit svar gav generelle retningslinier for, hvordan sagen burde viderebehandles.

Angående den børtrøvede halvdel af gravhøjen fandt man, at den sag alle-

rede for to år siden var blevet afgjort og derfor måtte afvises. Angående den anden del af klagen, at planter og blomster blev revet op og kastet bort, rejste den spørgsmålet om, hvorvidt Christopher Jensen på ny havde rejst sin gravhøj på samme sted som den forrige, og i givet fald kunne man blot anbefale klageren at anlægge sin gravhøj på sin egen jord.

Havde klageren dérmod anlagt højen på sin egen jord, måtte universitetet behandle sagen, når der blev klaget. Hvis Christopher Jensen turde sigte nogen bestemt person og give oplysninger, der bestyrkede anklagen, kunne sagen overgives til den stedlige politimester.

Hvis dette ikke kunne lade sig gøre, var den eneste udvej at lade sognepræsten udstede en advarsel enten offentligt eller under hånden til de formodede gerningsmænd.

Med denne indstilling slutter sagen i universitetets arkiv.

Man kan forestille sig, at sagen også i Hvidovre er døet hen, for Christopher Jensen kan ikke have været i stand til at komme med oplysninger, som faktisk skulle have karakter af beviser, før at politiet kunne tage sig af sagen.

Spørgsmålet om skyld og ret er i øvrigt også temmelig uinteressant i en sådan sag; det der gør, at den har været værd at fremdrage her, er de oplysninger, den bringer om livet i landsognet med personligt nid og nag og med sociale spændinger, der alt i alt nok kan være med til at gennemhulle myten om landsbyens velsignelser.

Poul Sverrild

Kilde: Rigsarkivet, Københavns Universitet, Vor Frue og Hvidovre Kirkers Akademiske Værge. Hvidovre Kirke, Korrespondance m. m., diverse år 1820-1909.

LOKALHISTORISK ARKIVS NYORDNING

Fra Medborgerhuset meddeles, at Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv, der har været uden fast bemanning og åbningstid siden H. O. Nordlunds afgang, nu igen fra den 1. august har fået fast åbningstid.

Det er blevet overladt bibliotekar Stinna G. Madsen at udfylde pladsen på lokalhistorisk arkiv, indtil Kommunalbestyrelsen til Nytår tager sagen om Lokalhistorisk Arkivs bemanning op til fornyet overvejelse.

Fra Lokalhistorisk Selskabs side håber vi, at Kommunalbestyrelsen igen vil tillade, at Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv igen bliver den krumtap, hvorom det kulturhistoriske arbejde i Hvidovre drejer sig.

Arkivet er åbent hver mandag fra klokken 14 til 18.

NY KILDE TIL LOKALHISTORIEN

Fra Hvidovre Nærradio, der sender hver tirsdag og torsdag eftermiddag, har vi fået oplyst, at der bliver taget en båndkopi af udsendelserne. Denne båndkopi bliver overdraget biblioteket, hvor den indgår i lokalhistorisk arkivs samlinger.

Med tanke på, hvordan radiomediet kan udvikle sig til at blive en væsentlig faktor i lokalsamfundet, er det glædeligt, at en så central kilde finder vej til lokalhistorisk arkiv.

Også medieforskere vil formentlig med tiden kunne få glæde af denne samling. En tak til folkene bag Hvidovre Nærradio, der hermed leverer bidrag til fremtidens lokalhistorie.

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

EFTERLYSNING

Børn på firs søges til film om Hvidovre i tyverne.
Hvem var børn i Hvidovre mellem 1915 og 1925?

En ny film er under forberedelse. Den handler om, hvordan forstadskommunerne blev til. Hvidovre Kommune er det konkrete eksempel. Hvidovre blev i 1901 reduceret til en egentlig sognekommune, idet Valby, Vigerslev og Enghave blev "indlemmet" i København.

Hvidovres indbyggertal var i 1901 på godt og vel 500 personer. Dette tal steg kun svagt op til 1920.

BEFOLKNINGSEKSPLOSION

Så i perioden 1920-25 voksede befolkningstallet voldsomt. Tilflyttere i stort tal slog sig ned i kommunen på grund af kolossal boligmangel i brokvartererne. Der var ofte tale om ulovlig bosætning, og denne resulterede nærmest i et slagsmål mellem de ulovlige tilflyttere og sognerådet.

BØRN I SKOLE

Tilflytterne boede i en slags kolonihavehuse, som var flikket sammen af forhåndenværende affaldsmaterialer: pakkasser, træ og lignende. Med et noget misvisende udtryk blev tilflytterne kaldt "lysthusbeboere".

De gjorde krav på at få deres børn i Hvidovre Skole, hvilket sognerådets flertal nægtede dem.

Sagen endte i undervisnings- og indenrigsministeriet og fik sin afslutning dér i 1925.

FORSTADSKOMMUNENS OPSTÅEN

De ulovlige lysthusbeboere fik i 1925 lov til at slå sig ned i kommunen, benytte dens skole, få del i de sociale goder (som var knappe) og de fik valgret. Dermed ændredes magtbalancen i kommunen. Det borgerlige flertal i sognerådet måtte vige for socialdemokratiet. Forstæderne som vi kender dem i dag begyndte at tage form.

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

EN VILLA TIL HELAARSBEBOELSE

Foto fra BT den 17. oktober 1922. Forestiller et helårsbeboet lysthus, formentlig beliggende i Hvidovre.

"GAMLE BØRN"

De to filmfolk bag filmen, Harold Ryan og Jimmy Andreasen, leder i øjeblikket med lys og lygte efter mennesker, som var vidner til denne udvikling, - ældre mennesker, som var børn i Hvidovre i tyverne. Disse skal danne baggrund for filmen, og en repræsentant for såvel den oprindelige som den tilflyttede befolkning skal i filmen fortælle deres historie om Hvidovre anno 1920. Desuden er filmfolkene interesserede i alle former for materiale fra datiden: dagbøger, breve, fotos o. s. v.

Al hjælp modtages med stor taknemmelighed. Henvendelse kan ske til Hvidovre Medborgerhus, Kontaktafdelingen, Hvidovrevej 280, 2650 Hvidovre. Tlf. 01) 78 02 22.

Eller til IN FILM, Østerbrogade 78 2.tv. 2100 Kbh Ø. Tlf 01) 42 35 01.

SE PROGRAMMET PÅ BAGSIDEN

Lysthus af den mere gedigne slags på Hvidovre Mark (ved stranden). Lok. hist. Arkiv.

PROGRAM FOR HVIDOVRE LOKALHISTORISKE
SELSKABS EFTERÅRSSÆSON 1983.

Tirsdag den 13. september kl. 19³⁰ i Mødelokale A på Medborgerhuset.

Forhenværende smed Henning Pedersen fortæller om sit liv og sit arbejde som smed i Hvidovre. Beretningen vil blive optaget på bånd.

Derefter vises en film om det gamle Hvidovre.

Tilmelding på tlf 78 02 22 lokal 260 inden mandag den 12. september kl. 12⁰⁰.

Oktober. Grundtvig-aften. Aftenen bliver arrangeret af lokalhistorisk sekslab i samarbejde med biblioteket. Indbudt som foredragsholder er Grundtvig-kenderen Ejvin Larsen. Aftenen vil blive indledt og afsluttet med fælles-sang.

Det har endnu ikke været muligt at fastlægge en dato, men arrangementet vil blive annonceret i Hvidovre Avis.

Mandag den 7. november kl. 19³⁰ i Mødelokale A på Medborgerhuset.

Forhenværende stadsdyrlæge i Hvidovre og Rødovre, Harald Olsen "Milestedet" fortæller om sit arbejde som land- og bydyrlæge.

Efter foredraget vil filmene J. Th. Arnfred og Fest i gaden blive vist.

Tilmelding på tlf 78 02 22 lokal 260 inden fredag den 4. november kl. 12⁰⁰.

Onsdag den 30. november kl. 19³⁰ i Mødelokale A på Medborgerhuset.

Generalforsamling. I henhold til vedtægterne vil særskilt indkaldelse blive udsendt.